

A. WALKER

„Öregedés Európában – kihívások és következmények”

Bevezető előadás (elhangozott az Ageing in Europe – European Ageing konferencián, részletek)

Az Európai Unió tagállamai számára a legnagyobb kihívás, hogy a politika és a gyakorlat szintjén egyaránt felismerjék a társadalom előregedésével összefüggő problémákat. Nem pánikreakcióra van szükség, hanem alapvető változtatásokra abban, ahogyan az idős emberekkel a családokban és a formális intézményekben foglalkoznak. Az előregedési folyamathoz való alkalmazkodás sikere függ attól, milyen mértékben képesek az európai társadalmak megfelelni ennek a kihívásnak. Sikertelenség esetén pedig fennáll a veszélye annak, hogy új típusú konfliktusok alakulnak ki, például a generációk – a dolgozók és a nyugdíjasok – közötti ellentétek kiéleződésével. A legfontosabb öt terület, amelyen a politikának reagálnia kell, a következő:

Az első a *gazdasági kihívás*: egyre több forrást kell a nyugdíjakra, az egészségügyi és a szociális ellátásra fordítani, s közben fenn kell tartani a források korosztályok szerinti igazságos elosztását. Különösen nagy erőfeszítéseket kell tenni, hogy megelőzzük a függőség kialakulását, a rossz egészségi állapotot és a társadalmi kirekesztést. A gazdasági biztonság fenntartását szolgáló rendszerek, illetve az EU tagországainak nyugdíjrendszerei kettős veszéllyel néznek szembe: egyrészt rendkívül nagyok az eltérések a tagországok között, másrészt az egyes országokon belül is nagy – és egyes esetekben növekvő – szakadék mutatkozik az idős emberek egyes csoportjainak életszínvonalában.

A második a *generációk közötti szolidaritás* problémája: a nemzedékek között (részben a gazdasági problémák megoldásával) egészséges, szolidaritáson alapuló viszonyt kell kialakítani és fenntartani, és ezt helyi és országos szinten egyaránt nyíltan politikai célként kell megfogalmazni. Új generációk közötti megállapodásokra és a források elosztásának módosítására lesz szükség, amelynek alapja nem a generációk között a jólétért folytatott versengés, hanem az egész életutat átfogó szemlélet. Ennek alapján mindenki számíthat arra, hogy különböző életszakaszaiban a források elosztása és újraelosztása tekintetében mindig azonos elbírálás alá esik.

Harmadszor, meg kell szüntetni a *kor szerinti diszkriminációt*. A diszkrimináció e formája kétségtelenül széles körben elterjedt, és társadalmi és gazdasági okokból egyaránt elengedhetetlenül fontos felvenni ellene a küz-

delmet: egyrészt mert stigmatizál és kirekesztéshez vezet, másrészt mert az idős embereket megfosztja attól a lehetőségtől, hogy részt vegyenek a gazdaságban.

Negyedszer, *hatékony partneri kapcsolatot* kell kialakítani a szolgáltatók, az idős emberek és családjaik között ahhoz, hogy a hosszan tartó gondoskodás iránti megnövekvő igényeket ki lehessen elégíteni. Ehhez azonban további forrásokra van szükség, és olyan szabályozást kell kialakítani, amely ösztönzi a gondozottak bevonását.

Ötödször, az idős embereket egyre inkább *aktív résztvevőkként* kell kezelni, ahelyett, hogy a politika passzív alanyainak – választóknak, betegeknek, gondozottaknak stb. – tekintenénk őket. Az egészségügyi és szociális ellátáson túl, szélesebb értelemben is el kell gondolkodni azon, hogyan lehet jobban bevonni az idős embereket a döntésekbe, és milyen új szerepeket lehet kialakítani, amelyek folyamatosan biztosítják a részvételt és az önmegvalósítást.

Bár az egyes országokban alkalmazott konkrét politikai lépések különbözőek lehetnek, az új korstruktúrához és az idős emberek változó igényeihez való jobb alkalmazkodás érdekében érdemes néhány alapelv keretei között gondolkodni. Az ENSZ 1991-ben öt alapelvet fogalmazott meg (függetlenség, részvétel, gondoskodás, önmegvalósítás és méltóság), amelyek az új szemlélet alapját jelenthetik. A politikai lépéseket pedig aszerint lehet értékelni, hogy mennyiben felelnek meg ezeknek az alapelveknek. Szélesebb értelemben az ENSZ-alapelveket nemcsak a késői életszakaszra lehet alkalmazni, hanem az egész társadalomra, benne minden korosztályra, és ez arra ösztönöz minket, hogy az öregedést egész életen át tartó folyamatként kezeljük. Olyan politikára van tehát szükség, amely az egész élet során biztosítja a függetlenséget, a részvételt, a gondoskodást, az önmegvalósítást és a méltóságot. Az Európában kialakult jóléti államok különlegesen jó alapról indulva adhatnak választ ezekre a kihívásokra. Egyes befolyásos körökben azonban a jóléti államokat, az európai civilizáció és modernitás e kiemelkedő teljesítményeit a globális versenyképesség akadályának tekintik. Sok politikus gondolkodása szerint az európai jóléti állam plusz öregedő népesség egyenlet eredménye csak a növekvő adóteher lehet, és ez a szemlélet veszélyt jelent az európai modell számára. Melyek a legfontosabb veszélyforrások?

Kétségtelenül erős nyomást gyakorolnak a nyugdíjreform érdekében a nemzetközi gazdasági szervezetek – a Világbank és az IMF –, valamint a magánnyugdíjpénztárak érdekei. A közép- és kelet-európai országok többsége elfogadta a Világbank receptjét, így az EU bővítése alááshatja az EU szociális védőrendszereinek szolidaritáson alapuló elveit. Veszélyforrások ugyanakkor az Unión belül is találhatók: a pénzügyi unió konvergenciafeltételei kulcsfontosságúak az EU jóléti rendszerei szempontjából, és ezzel összefüggésben a tagállamok vezetői között erősödnek az európai modellel kapcsolatos ambivalens érzelmek, sokan az Egyesült Államok modelljét tekintik inkább elfogadható alternatívának. A nyugdíjakra fordított kiadások stabilizálódása ellenére új közhangulat kezd kialakulni, amely szerint további változtatásokra van szükség.

Mit tehetnek a gerontológusok ezekkel az erőkkal szemben? Mindenek-

előtt azt, ami valamennyi tudós alapvető feladata: el kell mondanunk az igazságot a demográfiai helyzetről, az életkörülményekről és mindazokról a területekről, ahol a politikai vitákra ma a tények, bizonyítékok hiánya jellemző. Másodsor, mivel a reformok forгатagában a mai nyugdíjasok hangja alig hallható – bár nem feladatunk, hogy képviseljük az érdekeiket –, meg kell adnunk nekik az információkat, amelyeket érdekeik védelmében felhasználhatnak. Harmadsor, bár sikerként könyvelhetnénk el, hogy a gerontológia bizonyos koncepcióit átvették a reformerek – az aktív öregedés fogalma például kulcsszerepet kapott egy sor tagállam és a Bizottság politikájában –, mégsem lehetünk elégedettek, mert ezeket a fogalmakat gyakran félreértik, és rosszul használják fel. Ezért meg kell értetnünk például, hogy az aktív öregedés koncepciója az egész életpályára kiterjed, és végig közpénzek ráfordítását igényli.

Nem hiszem, hogy ezeket a feladatokat úgy kellene értelmeznünk, mintha az „európai erődöt” védelmeznénk. Ellenkezőleg, a szociális védelem európai modelljét, és a szociális minőség szélesebb koncepcióját Európa és a világ más térségei számára is követhető, illetve elérhető modellként kell felfognunk. Ha ez a modell meggyengül, mindenki szegényebb lesz.

Ha a vázolt politikai kihívásoknak nem tudunk megfelelni, a legjobb esetben is fokozódó kirekesztés, növekvő szegénység és depriváció, valamint az emberi erőforrások nagyarányú pazarlása lesz a következmény. Simone de Beauvoir szerint „az öregedés kérdései a társadalom egésze számára jelentenek kihívást és az egész társadalmat teszik próbára”. Ezzel a kihívással szembe kell néznünk, mert csak így kezdhetünk hozzá egy minden korosztály számára elfogadható társadalom felépítéséhez.